

Rugsėjo 24 d., 2012

STASYS STACEVIČIUS. PRIE VINCUKO AŽUOLO

0

– Krėvė mirė jaunas... Kas tos septynios dešimtys metų?... – mintija buvęs Subartonių eigulys Zigmąs Kindaris, kai jam ateina 77-asis ruduo ir kalbamės prie Vincuko ažuolo.

Lyg milžino kojos iki kelių susmegusios žemėn, žvynuotos, sustingusios – du ažuolai, ne išsiskyre iš vieno, o – per pusantrą metro nuo žemės – iš dviejų suaugę į vieną, kas gamtoj savaime retai būna. Kaip pasakoja Zigmąs Kindaris, kai jo tėvui Jurgiui buvo maždaug 5–6 metukai, jie su bendraamžiu Vincuku Mickevičiumi, būsimuoju rašytoju Krėve, čia, tarp pelkių, ganė arklius ir žaidė, ir du mažiukus ažuoliukus suskiepijo į vieną... Iš paties tėvo tai, sako, girdėjęs eigulys, tėvas parodęs jam šitą ažuolą. Lyg ir keistai atrodytų: jeigu dabar

Zigmui Kindariui ateina 77-asis ruduo, tai jau nemažai metų buvo jo tėvui, kai Zigmąs gimė... Pasak paties Z. Kindario, jo tėvams Subartonyse iš viso gimė vienuolika vaikų, penki pirmieji mirė mažiukai, kiti šeši užaugo... Tuomet tai neatrodė kaip išskirtinė tragedija ar ypatingas poros pasišventimas... Jie paprasčiausiai gyveno šalia ažuolų ir pagal Dievulio valią. O jų žilagalvis sūnus Zigmąs Kindaris – dar tiesus, guvus, šviesiaveidis – pakartoja:

– Krėvė dar jaunas mirė... Nedaug tos septynios dešimtys.

Lyginant su ažuolo amžiumi? Su Gilšės? Su Saulės?

Poetas Stasys Stacevičius. Nuotrauka –
www.literaturairmenas.lt

Rašau šias eilutes 2012 m., kai sueis 130 metų nuo Krėvės gimimo. Daugmaž tiek ir šitam ažuolui Subartonių ažuolyne. Norėdamas – tyloj ar audroj, prieblandoj ar giedroj – gali įregėti Vincuko ažuolo veidą – sapnuojančio ar pabudinto, gal ne aklojo, ne kurčiojo, ne... Prieš 130 metų, anot buvusiojo eigulio, pelkynai ir raistai čia plytėjo kaip reikiant, velniai veisėsi ir laumės gerai gyveno, gaivalai apsėsdavo ir nujodavo naktigonių arklius, maži piemenukai išgirdavo raganas kvatojant, vilkų akys sužibėdavo kaip alkani žibukai, paryčiais uoksuose sumigdavo pelėdos.

Vincuko Mickevičiaus gimimo metais, 1882-aisiais, Baltijoje siautėjo iškilių audros, bet Dainavos nesiekė, buvo prabėgę 20 metų po pralaimėto sukilimo prieš carinę Rusiją, jau tik buvusiu Subartonių dvarininku vadinosi Karlovičius,

rėmęs sukilėlius ir netekęs dvaro. Tas pats Karlovičius, kurio sūnus taps tautosakos rinkėju, o anūkas bus muzikantas ir kompozitorius ir parašys gal gražiausią pasaulyje lopšinę, bet jų ir Krėvės keliai šiame pasaulyje nesusieis. Tais palyginti ramiais ir saikingai vargingais kaimui metais gandų gal ir nebuvo daugiau negu gandrų, knibždėte knibždėjo vėžiai šaltiniuotoj Straujos upelėje, kuri suko du žydų malūnus. Vandeningesni tuomet buvo Gilšė, Pakelinis, Gelovinė ir kiti ežerai. Tebeplaukė surišti į sielius girių likučiai – Nemunu nuo Merkinės iki Kauno, o ten, gavę užmokestį iš žydų, sielininkai atgal pareidavo pėsčiom – per dvi tris paras, jeigu neužsibūdavo karčemose. Tuomet gal nedaug kas kaime savęs klausinėjo: ar iki mėnulio arčiau negu iki Vilniaus? Ar Saulė toliau negu Varšuva? Nuo Vilniaus iki būsimos Varėnos – tuoj po nuslopinto sukilimo – buvo nutiestas „geležinis kelias“, ir tas gandas tolimuose sodžiuose atrodė keistai. Juk geležinis kirvis ūkininkui toks brangus, o ten – visas geležinis kelias? Vincuko gimimo metais iš Subartonių, regis, jau buvo išėjęs, prieš tėvų valią – tų geležinkelių tiesti – tuomet jaunas Vaišnorus. Būsimas Krėvės apsakymo „Bedievis“ herojus. Jis pamatys Ukrainos stepes, pabuvos Kijeve ir Varšuvoje, sugrįš ir į senatvę bus pramintas „filozopu“, vis bars jį kunigai, kad „ne taip“ Dievulį jis supranta, neteisingai kalba, esą Jis visur yra, o teisybės niekur nėra... Ir dar dėdė Vaišnorus girdys mirusius ant Šmėklų kalno...

– Sveikas, Vincuk, – sakau „dvikoju“ ažuolui, nes eigulys ant rodyklės pamiškėje taip ir išdrožė: „Vincuko ažuolas“.

Andrius Erminas. „Ryšys“. Iš žemės meno parodos „Identitetas“. Nuotrauka – www.literaturairmenas.lt

Sovietmečiu, kuris gal tik miškininkams ir buvo palankus, Zigmąs Kindaris tą Vincuko ąžuolą aptvėrė, pastatė pavėsinę šalia, su dideliu kelmu vietoj stalo, su suoliukais, dar kūlgrindą per pelkutę nutiesė, išretino krūmokšnius. 2002 m., kai minėjome Krėvės 120-metį, tai po mintijimų Krėvės sodyboj-muziejuje dar atvažiuom čia, radom ugnį tarp ąžuolų, sukomės ratelyje aplink tą laužą, spindėjo poetas Sigitas Geda su žmona Gražina, ir atrodė: dar daug gražių metų jie turės.

Kai minėjome Krėvės 125-metį, tai jo muziejinėj sodyboj iš „Milžinkapio“ gūdžiu ar šviesiai liūdesingu balsu skaitė aktorius perlojiškis Tomas Vaisieta. Lyg laikinai amžinas dievukas pro baltą barzdą šypsojosi Juozas Aputis. Bet važiuoti prie Vincuko ąžuolo šeimininkai jau nepakvietė, ir, šildydamosis prie ugnies šalia

Pakelinio ežero, dar nežinojau, kad pavėsinė prie to Vincuko ąžuolo ką tik sugriuvusi... Suseno, sutrešo ir subyrėjo. Kaip ir tvorėlė aplink ąžuolą. O Z. Kindaris, eiguliavęs tiek metų, jau pensijoj.

2012 m. vasaros pradžioj kulniuoju Vincuko link ir lyg pasiklystu, nors dešimtis kartų buvęs, o dabar rodyklės nebematau... Ogi jau nugriuvusi ir ši... Tik suoliukas ir tas kelmąs vietoj stalo belikę, dar – Dzūkijos nacionalinio parko lenta, kur rašoma, jog čia ošia Subartonų ąžuolynas, užimantis 5 hektarus, ir gyvena ereliai, miegapelės, pelėdos. O, jau prasmego ir medinė kūlgrinda, to paties eigulio kadais nutiesta per pelkutę prie Vincuko... Pasak eigulio, prieš keliasdešimt metų, kai jis statė pavėsinę, tai per ąžuolo „tarpkojį“ laisvai pralįsdavo kepurė. Dabar plyšio – vos vos, o po dešimties metų, kamienams plečiantis, gal visai neliks.

Užsirūkau ir noriu, kad dabar suskambėtų telefonas, padėtas ant kelmo, ir galėčiau gal nepažįstamai pasisakyti, kad esu prie Vincuko ąžuolo, kuriam 130 metų, bet ąžuolui tai tik jaunystė, jo laikas teka kitaip. Tikriausiai jaučia mane tas ąžuolas, nes ir aš jį jaučiu, spinduliuojantį, šildantį, stiprinantį mane – ąžuolas yra donoras, išcentrinis medis. Ypač jeigu išaugęs toje vietoje, kur iš žemės trykšta ar į žemę leidžiasi mįslingos energijos srautai. Kur po žeme slepiasi geologiniai ar požeminiai ežeriukai, ar upeliukai susikryžiuoja, ar... Sako, ąžuolai ne tik sugeria tą energijos srautą, o ir išsklaido aplink save, sukuria aurą, kuri žmogų veikia stiprinamai ir šventai.

– Atskrisk prie Vincuko ąžuolo, – vasaros vakarą skambinu beveik nepažįstamai moteriai kitame Lietuvos pakraštėlyje, – pasiklosime, užsiklosime, apsikabinsim, paskui tris naktis sapnuosim gyvenimą, tris paras pasninkausim, tylėsime, regėsime, girdėsime, vėl apsikabinsime – lyg šiuolaikinių žynių pora senovėje... Gal išgirsim, kaip Vincuko ąžuolo lapais kalba Krėvės vėlė... Ar žinai, kad norint pradėti ypatingą žmogutį, prieš tai reiktų ilgai ir ramiai gulėti ant žemės, po atviru dangumi, šalia spinduliuojančio ąžuolo, jo auroje... Taip, vienokie gimsta pradėti ąžuolyne, kitokie prasideda šalia upės ar ant plikos uolos, dar visokie užsimezga kelioliktame „žmogelyno“ aukšte, šalia aerouosto ar kalėjimo, vienokie – per audrą, kitokie – tyloj... Ak, gal ir vėlu... Bent jau pasiklausysime ąžuolo, gal kerdžių Lapiną išgirsime... Jo prototipo provaikaitis andai tuo didžiavosi, bet... Krėvė nutylėjo, kodėl jį žmonės praminė Lapinu... Dėl gudrumo? Nė velnio. Kaip pasakojo seni giminaičiai, tas kerdžius, gal alkanas būdamas, kartą susigundė ir nugvelbė kažkieno vištą... Štai ir ieškok, žmogau, savo giminės šaknų... O pagal tėvo liniją, pasirodo, esu kilęs iš bajorų, tačiau kažkurioje kartoj jie prarado kilmingųjų statusą... Gal turėjo daug vaikų ir vis dalijosi žemes, dalijos... Ar praūžė? Ar per kažkurį karą dvarėlis supleškėjo? Gal geriau ainiui to nežinoti... Juk žmogaus šaknys – ne ąžuolo šaknys, kurios eina gilyn, ir todėl ąžuolas prie namų yra lyg perkūnsargis, atitraukiantis nuo trobos į save Perkūno kirtį... Mano ir tavo giminų šaknys, eidamos laiku gilyn, geografiškai eina platyn ir išsiraizgo nuo jūros lig jūros, nuo Alpių iki Uralo, ir tiek visko tame erdvėlaikyje nutinka... Atskrisk. Neatskrisi? Gaila?

Ko man labiausiai gaila? Kad nėra tos nelaisvos Lietuvos, kuri buvo prieš 130 metų? Kad jau po 30 metų nebus šitos Lietuvos? Kad mano ir mano mylimos pelenai neglūdės drauge po ąžuolu ar po liepa? Kad jau toli ta diena, kai mama, renkant mėlynę, mane mažą nusivedė prie Gilšės ežero, kur, pagal Krėvės padavimą, tūno prasmegęs nedoro bajoro dvaras... Vidur Gilšės sukosi verpetas, o mama sakė, kad per amžius tas sukurs nenunyks, ir kas ten pateks, niekad negrįš... Mama pasakojo, kad tas Lapinas, kurį „Skerdžiuje“ aprašė Krėvė, buvo jos tikras senelis ir mano prosenelis. Mirė, kai ji dar nebuvo gimusi, kapas Gudakiemio kapinėse nunykęs... Toj vietoj kiti palaidoti, kaulai jų susimaišę.

Nežinau, kaip ten su tuo Lapino šventumu... Bet štai manyje prie Vincuko ąžuolo, nepaisant visų nuotykių ir praradimų, atgyja gal prigimtinis šventumas – kitoks negu esant bažnyčioj, šventumas čia lyg be pragaro ir be rojaus, be visų šventųjų ir be jų kančios, be laikinai „praregėjusių“ ir „išgirdusių“ bendruomenės... Lyg iš niekur tas šventumas, toks paprastas, lengvas, atjauninantis ir... Neprivalau nieko pasakoti ąžuolui kaip nuodėmklausiu, jis ir

taip viską „žino“ ir „supranta“, nei smerkia, nei atleidžia, tik sujungia su Kūrėju... Ne todėl jau daug metų neinu išpažinties į jokią bažnyčią pas jokį kunigą. Ažuolas degina mano nuodėmes, jaučiu ryšį su Dievuliu ar su Visuotinybe, veikia Dėsnų Dėsnis, lyg imu suvokti priešasčių priešastis, pasekmių pasekmes... Staiga ima atrodyti, kad lyginant su manim, mano senolė, tėvas ir mama yra tikri, bet nežinomi šventieji... Grįžęs namo po 40 metų pertraukos vėl atsiversiu Krėvės „Bedievį“, kur tas pats „filozopas“, dėdė Vaišnorus, kalba apie savo jaunystę:

– Tada aš mėgau šventųjų gyvenimus skaityti, o skaityti aš išsimokinau dar mažas būdamas, pats. (...) Beskaitydamas pastebėjau, kad daugiausia šventųjų vis iš ponų, o iš mūsų gi žmonių lyg nei vieno... Tik šventas Izidorius buvo artojas... Ponams čia gera, – manau sau, – ir ten gera, o kurgi gera mūsų žmogui vargdieniui? Ir kodėl tie ponai, karaliai, vyskupai – šventi? Geri buvo, nevogė, neskriaudė žmonių, pikto nedarė, daugel meldėsi... Ogi mūsų žmonės argi kitaip gyvena? Kiek jų yra tokių. Gal tik tiek dažnai nesimeldžia, nes laiko už darbų trūksta... Dėjau sau tada galvon, dėjau, kažkoks gailėsysis širdį apėmė, net ant dievo supykau. Maniau – iš galvos išeisiu, kaip pamišęs vaikščiojau. Štai imsiu kažką pikta padarysiu, tegul gi mato dievas... Ir lyg kažkas man ausin tada kuštelėjo: daryk, daryk!..

Miškuos tarp Subartonių ir Merkinės esu radęs ne vieną gilų ir seną keliuką. Ten, gal nuo ledynmečio likusiais grioviais, rėvomis, žmonės šimtus metų važinėjo vežimais, jodinėjo naktigoniai, o dabar tuos gilius kelius – miškų įkalnėse ir nuokalnėse – vis dengia vėtrų išversta pušis ar beržas. Ir atrodo: praeisiu per laukinę arką, įeisiu į tą pasaulį, kuris buvo, kai... Atsitraukdama ginti Vilniaus nuo kryžiuočių, Merkinės pilies įgula padegė savo pilį... Tuomet Stelmužės ažuolui jau buvo gal aštuoni šimtai metų... Krėvė dar buvo išsibarstęs – kaip kosminė loterija – gal šimtų vyrų ir moterų genuose... Neliko, o gal ir nebuvo apylinkėse tokių jaunų ar senų galvų, kurioms kiltų mintis bent kartą metuose susirinkti prie Vincuko ažuolo. Skaitymams ir gal diskusijoms, konferencijoms Subartonių ažuolyne... Juk pirmoji akademija senovės Graikijoje irgi atsirado ne marmuro rūmuose, o alyvmedžių giraitėje.

2012 m. vasarą, galvodamas apie būsimą Krėvės gimimo 130-metį, viename laikraštyje parašiau, kad... *Dainavos krašto verslininkų grupė finansuoja dailininkų kūrybinę stovyklą, skirtą Vinco Mickevičiaus-Krėvės gimimo jubiliejui spalio 19 d. paminėti... Prie Pakelinio ir prie Gilšės ežerų bus išskleistos menininkų palapinės, o kariškiai ten atves lauko virtuves, ir bent pusšimtis tapytojų, grafikų, skulptorių gerą mėnesį bandys pažiūrėti – per Krėvės raštus ir per jo gimtąjį kraštą – į šitą ir į kitokią Lietuvą. Gal atsiras paveikslų, kuriuose, smagiai pasišokinėdamos, nuo Merkinės piliakalnio ritasi kryžiuočių galvos, na, o sielos, sielos... Prie milžinkapio užkuria ugnį nykštukai, ir ateina laikas pagalvoti, kas yra didieji nykštukai ir kas yra mažieji milžinai, o ko iš viso nėra, nors mums atrodo, kad yra, yra... Vėl nukirsta griūva Grainio liepa ir išsitiesia per pusę pasaulio... O pro Vincuko ažuolo tarpkoji žiūri, žiūri... Gal ateitis žalčio akelėmis... Paskui, jau minint klasiko jubiliejų, geriausi paveikslai ir skulptūros bus išeksponuota laikinoji galerijoje Subartonyse, vėliau ta galerija taps gal amžinesnė ir bus prijungta prie V. Mickevičiaus-Krėvės gimtosios sodybos-muziejaus, ir...*

Ne, nebuvo ir gal niekad nebus tokio dailininkų plenero Subartonyse, tai tik mano „kliedesiai“, kilę stabtelėjus prie Vincuko ažuolo Subartonių ažuolyne... Nelabai sumąsto Dainavos krašto valdžia, diduomenė irgi aukštuomenė tokių dalykų... Juk Krėvės gimtadienis – tai ne rinkimai į Seimą, o pats V. Mickevičius-Krėvė – tai ne stichinė nelaimė ir ne banko paskola, o Vincuko ažuolas – ne vėjo jėgainė, tačiau tai gali būti mediena... Ir susapnuoju: Subartonių ažuolynas išpjaunamas plynai, miškovežiai mauroja tais giliais keliais, medkirčiai keikiasi nelietuviškai... Negi išsipildys tas sapnas, ne dabar, gal po 130 metų, gal?

Iš praeities ataidi per radiją V. Mickevičiaus-Krėvės balsas, įrašas, darytas jau emigracijoje, JAV... Krėvė gūdokai pasakojo apie savo kaip 1940 m. jau okupuotos, dar neinkorporuotos Lietuvos ministrų kabineto nario derybas Maskvoje... Sovietai jam duoda pavyzdį: kai Rusia krikštijosi, tai kunigaikštis pavaldiniams pasakė: kas neis pasikrikštyti – tiems galvos nuo pečių...

Taip ir įvyko Rusioje oficialus krikštas – vienu smūgiu. Taip pat – vienu sprogimu – po devynių šimtmečių – cerkvės lėkė į orą... O Lietuva oficialiai krikštyta du kartus, tarp tų dviejų krikštijimų ažuolai suspėjo užaugti daugiau nei Vincuko ažuolas. Bet krikščionėjome pamažu, pamažu, nykstant ažuolynams ir seniesiems lietuvių vardams... Antanaitis, Jonaitis, Petraitis ir pan. pavardės – nuo krikščionių šventųjų, kurie, būdami visuotini, turėtų vienyti krikščionis lietuvis su krikščionimis rusais, gudais, lenkais, vokiečiais, tačiau, tačiau...

Gražus Krėvės keliukas nuo Subartonių ažuolyno iki Subartonių kaimo. Girdėjau versiją: Subartonių pavadinimas kilęs nuo veiksmazodžio *susibarti*. Galbūt. Ir Krėvės apsakymuose randame liudijimų. Pavyzdžiui: susipykusios dvi kaimynės aistringai rungtyniauja: kuri kurią labiau priskųs Merkinės klebonui, kuris per pamokslus vis rėžia – vieną sekmadienį

Gediminas Pačkauskas. „Invazija“. Iš žemės meno parodos „Identitetas“. Nuotrauka – www.literaturairmenas.lt

vienai, kitą – antrai... O ir dabar Subartonyse gyvena nemažai asmenybių su skirtingom nuomonėm apie ta patį. Bet ir kūrybingi Subartony. Net trys muziejai kaime. Savivaldybei priklausantis V. Mickevičiaus-Krėvės ir du privatūs: Totorių muziejus, Lino muziejus. Ir 1861 m sukilimo rėmėjams – dvarininkams Karlovičiams – atminti iškalta stela iš ąžuolo. Ir bendruomenė su kaimo muzikantais, ir... Gali būti, kad Subartonių pavadinimas kilęs nuo veiksmazodžio *susiburti*. Karui. Talkai. Šventei. O gal... Po Herkaus Manto žūties čia apsigyveno pabėgėliai iš pavergtos Prūsijos ir senbuviams teko susigyventi su giminingos, bet kitokios tautos ir genties žmonėmis – *su bartais*? Ir jotvingių-dainavių genties pabėgėliai čia galėjo susimaišyti su bartais.

– Sudie, Vincuk, – sakau ąžuolui, – nenusimink, kad nesi įtrauktas į valstybės saugomų gyvųjų paminklų sąrašą – Dzūkijos nacionalinio parko moksliniai darbuotojai abejoja, kad tave iš dviejų į vieną suskiepijo Krėvė su draugu. Sako, tai gali būti tik graži ir nesena legenda, nes metų tau gal daugiau negu 130. O jei buvai suskiepytas, tai gal truputį anksčiau nei Krėvė pirmąsyk išginė karves ar arklius... Todėl jau ir nebus rodyklės su Vincuko vardu? Tačiau buvęs eigulys šviesiu veidu kartoja savo, ir man atrodo, jis nemeluoja: būsimasis Krėvė su būsimuoju Zigmo tėvu daug ąžuoliukų panašiai suskiepijo, bet išlikai tik tu. Kad ir kaip būtų, man liksi Vincuko ąžuolu – susimatysim, susigirdėsim, susisapnuosime.

Literatūra-Menas